

زنجیره ارزش
پتروشیمی در
ایران در نقطه‌ای
حساس قرار
گرفته است.
از یک سو،
ظرفیت‌های
عظیم منابع
طبیعی،
زیرساخت‌های
موجود و تجربه
صنعتی، امکان
جهش را
فراهم کرده و
از سوی دیگر،
تداوم رویکرد
خام‌فروشی،
ناپایداری
سیاست‌ها و
ضعف صنایع
پایین‌دست،
مانع تحقق کامل
این ظرفیت‌ها
شده است

ایران

۵۵

و محصولات پتروشیمی صادرات‌محور» را به عنوان طرح پیشران معرفی کند و با اهرم کردن این حوزه به عنوان مزیت نسبی کشور در طول ادوار، فرصت حضور در پایین‌دست زنجیره‌های مرتبط را برای خود فراهم کند. این موضوع با فراهم کردن زمینه توسعه همکاری‌های منطقه‌ای و اتصال هوشمندانه به اقتصاد کشورهای همسایه و ابتکار کمربند-راه چین امکان‌گذار از خام‌فروشی و بازاریس‌ن‌جی برای محصولات با ارزش افزوده بالا را برای کشور میسر می‌سازد. بازار کشورهای همسایه، آسیای مرکزی، قفقاز، شبه‌قاره هند و شرق آفریقا ظرفیت بالایی برای جذب محصولات پایین‌دست پتروشیمی دارند و شناساندن ظرفیت‌های ایران به این کشورها و جانمایی ایران در همکاری اقتصادی این کشورها می‌تواند فرصت جذب فناوری و سرمایه‌گذاری خارجی را فراهم کند و با ایجاد زنجیره‌های مشترک تولید، سرمایه‌گذاری‌های متقابل، توسعه هاب‌های پتروشیمی در مناطق ساحلی و مرزی و بهره‌گیری از کریدورهای ترانزیتی به تعمیق پیوند ایران با اقتصاد منطقه کمک کند. همچنین همکاری راهبردی با کشورهایی مانند چین و روسیه در قالب سرمایه‌گذاری مشترک، انتقال فناوری و تضمین بازار مصرف، می‌تواند بخشی از محدودیت‌های ساختاری و بین‌المللی را کاهش دهد.

در مجموع، زنجیره ارزش پتروشیمی در ایران در نقطه‌ای حساس قرار گرفته است. از یک سو، ظرفیت‌های عظیم منابع طبیعی، زیرساخت‌های موجود و تجربه صنعتی، امکان جهش را فراهم کرده و از سوی دیگر، تداوم رویکرد خام‌فروشی، ناپایداری سیاست‌ها و ضعف صنایع پایین‌دست، مانع تحقق کامل این ظرفیت‌ها شده است. آینده این صنعت نه در افزایش صرف ظرفیت تولید محصولات پایه، بلکه در تکمیل زنجیره ارزش، توسعه محصولات دانش‌بنیان، ارتقای پیوندهای منطقه‌ای و ایفای نقش فعال‌تر در توسعه صنعتی و پایدار کشور و فراهم کردن زمینه همکاری بخش خصوصی داخلی و خارجی خصوصاً در صنایع پایین‌دست رقم خواهد خورد. ▶

محصولات پایین‌دست پتروشیمی، رغبت برای سرمایه‌گذاری در این محصولات توسط بخش خصوصی را از بین برده است. با این حال، تجربه سال‌های اخیر نشان می‌دهد صنعت پتروشیمی ایران توانسته تا حدی از طریق بومی‌سازی فناوری‌ها، توسعه شرکت‌های دانش‌بنیان و استفاده از ظرفیت‌های داخلی، بخشی از این محدودیت‌ها را جبران کند، هرچند این اقدامات برای ایجاد جهش کیفی در زنجیره ارزش کافی نبوده‌اند.

در سطح منطقه‌ای و جهانی، بازار پتروشیمی با تحولات عمیقی مواجه است. رشد تقاضای جهانی، بویژه در آسیا، همچنان ادامه دارد، اما همزمان مازاد ظرفیت در برخی محصولات پایه، رقابت قیمتی شدید، فشارهای زیست‌محیطی و الزامات جدید پایداری، فضای رقابت را پیچیده‌تر کرده است. کشورهایی مانند چین، عربستان سعودی و ایالات متحده با یکپارچه‌سازی زنجیره ارزش، سرمایه‌گذاری در فناوری‌های نو و حرکت به سمت محصولات با ارزش افزوده بالا، موقعیت رقابتی خود را تقویت کرده‌اند. علاوه بر آن، چین، با وارد کردن مواد خام و نیمه‌خام محصولات پتروشیمی از ایران، موفق شده است بازارهای بزرگی را در حوزه محصولات پایین‌دستی حتی در قلب آمریکا ایجاد کند، به طوری که آمریکا حتی نیازمند واردات چسب و محصولات بسته‌بندی باکیفیت چینی است. در این میان، ایران علی‌رغم برخورداری از خوراک هیدروکربوری غنی و موقعیت ژئوپلیتیک ممتاز، هنوز نتوانسته جایگاه مؤثری را حتی در بازارهای منطقه‌ای و همسایگان کسب کند و جز صادرات محدود توسط بخش خصوصی، الباقی توسط دولت به صورت مواد پایه صادر شده و ایران بازیگری کم‌اثر و خام‌فروش در زنجیره‌های ارزش منطقه‌ای و جهانی قلمداد می‌شود.

برای تغییر این نقش و تبدیل شدن به بازیگری مؤثر در این حوزه، باید تغییر در زنجیره‌های نفت و گاز کشور اتفاق بیفتد. طرح‌های پیشران (موضوع ماده ۱۱۹ قانون برنامه هفتم) فرصت مغتنمی است که چنین چرخشی را رقم بزند. ایران قصد دارد «توسعه یکپارچه زنجیره نفت، گاز